

4. Кобликов А. С. Юридическая этика: Учебник для вузов. – М., 2004.
5. Введенская Л. А., Павлова Л. Г. Риторика для юристов: Учебное пособие. – Ростов н/Д, 2002.
6. Владимиров Л. Е. Пособие для уголовной защиты. – СПб., 1911.
7. Кони А. Ф. Собрание сочинений. В 8 т. Т 3. – М., 1967.

*Куцелал С. В.,
д. ф. н., професор, зав. кафедри гуманітарних та соціально-економічних
навчальних дисциплін ПЮІ НЮУ імені Ярослава Мудрого,
м. Полтава*

Компетентність особистості як умова ефективної аргументації у юридичній практиці

В умовах сучасних суспільних трансформацій успішною може бути лише та особистість, яка здатна адекватно реагувати на стрімкі соціальні зміни, усвідомлювати індивідуальні та соціальні потреби і можливості особистої самореалізації, застосовувати набуті знання у професійній діяльності та повсякденній практиці. Україна нині наполегливо прагне до побудови правової держави та розвитку громадянського суспільства, тому наш сучасник має бути готовим до зазначених реалій, бути правосвідомим громадянином з високим рівнем правової культури й компетентності.

Філософія цікавиться проблематикою компетенції ще зі стародавніх часів, проте питання про компетентність особистості в цілому стає актуальним завдяки бурхливому розвитку капіталістичного виробництва в Західній Європі. Розподіл праці, спеціалізація функцій, економія мислення та діяльності, концентрація зусиль на обмежену сферу суспільної діяльності, ринок як універсальний принцип взаємовідносин між людьми в усіх сферах суспільного життя – ось причини, які вимагають від особистості значного рівня компетентності.

Реалією сьогодення стає культурна глобалізація, котра впливає на розвиток етнонаціональних процесів та трансформацію етнонаціональних культур, формує нові геокультурні ареали для розвитку етноспільноти в умовах зародження планетарно-інтегрованого людства. В українському суспільстві відбувається процес світоглядної плюралізації та полікультурності. Остання характеризується космополітизмом та культурним розмаїттям, глобальним поширенням інформації, споживанням масової продукції. Саме тому ХХ століття визначається як таке, що розділило історію на періоди екстенсивного та інтенсивного розвитку. «ХХ століття – це час людського розуму і пошуку людського духу, апофеоз раціональності і стійка тенденція до вивчення і спроб осягнення глибин ірраціонального. Це цивілізація високого оптимізму, віри в майбутнє і втраченого сенсу, самотнього буття, безнадійної, абсурдної, трагічної долі особистостей і народів, розгубленого і загубленого покоління, що не знайде свого притулку. Майже все, що можливе в людській історії, зібрало в собі це століття. Початок ХХІ століття лише закріпив ці риси» [1, с. 249].

Одразу зазначимо, що одностайної думки науковців стосовно понять «компетенція», «компетентність», «правова компетентність» не варто сподіватися, адже смисловою домінантою різноманітних інтерпретацій поняття «компетенція» у сучасному філософському дискурсі є її ціннісно-нормативний, об'єктивний, соціально обумовлений характер.

Вважаємо, що поняття компетенція і компетентність варто розглядати відносно суб'єкта та об'єкта діяльності, у такому контексті компетенція – це скоріше характеристика об'єкта діяльності, а не суб'єкта; це приналежність за правом, обшир повноважень особи, а також коло питань, в яких ця особа володіє знаннями, досвідом. Компетентність – це радше властивість суб'єкта діяльності, яка характеризує його відповідність об'єкту діяльності (компетенції).

Звичайно, у повсякденному вжитку часто не розмежовуються поняття компетенція та компетентність, пересічна людина часто сприймає їх як синоніми, поясненням цьому може бути те, що у практичному житті відсутність одного з компонентів створює суттєві перешкоди для вирішення життєвих проблем та завдань, що постають перед особистістю. «Компетентна людина, яка не володіє повноваженнями (компетенціями), не може повною мірою і в соціально значущих аспектах їх реалізувати. На цій основі у спеціаліста розвиваються передумови до виникнення статусно-рольового конфлікту, який негативно позначається на самій людині і створює конфліктні ситуації у групі та колективі» [2, с.141].

Потрібно також відрізнити компетентність та володіння універсальним набором знань, про це, зокрема, пишуть Е. Зеєр та Е. Симанюк. Вони звертають увагу на дієвий, практико-орієнтований характер компетентностей, який і відрізняє їх від узагальнених, універсальних знань. Відповідно, окрім системи теоретичних і прикладних знань, компетентності містять також когнітивну і операційно-технологічну складову. Тобто, компетентності є сукупністю (системою) знань у дії. Засвоєння, перетворення та використання знань передбачає також активну пізнавальну діяльність, отже, в структуру компетентності входять також емоційно-вольові та мотиваційні компоненти. Проте смислотворюючим компонентом компетентностей є діяльнісні, процесуальні знання [3].

Українська дослідниця Г. Нестеренко пропонує визначати «компетенції» як характеристики персоналу, необхідні для успішної професійної діяльності: сукупність знань, умінь, навичок, здібностей, докладених зусиль та стереотипів поведінки:

- знання – масив інформації, яка визначає інтелектуальний потенціал людини і необхідна для виконання роботи;
- вміння – набір практичних засобів і технологій виконання професійних функцій;
- навички – відпрацьоване (на певному рівні автоматизму) володіння способами і методами виконання певних завдань, які проявляються від фізичної сили до спеціалізованого навчання;

- здібності, обумовлені вродженою схильністю виконувати певний вид діяльності;
- зусилля, пов'язані зі свідомим докладанням у певному напрямку психічних і фізичних ресурсів;
- стереотипи поведінки – це наочні моделі, форми дій, які актуалізуються для виконання певних робіт [4].

Отже, під компетентністю людини найчастіше розуміють набір знань, умінь, навичок і ставлень, які надають їй змогу ефективно здійснювати діяльність або виконувати певні функції, забезпечуючи вирішення проблем та досягнення певних стандартів у галузі професії або виду діяльності. Традиційно у структурі компетентності виділяють декілька компонентів:

- 1) готовність до виявлення компетентності (мотиваційний аспект);
- 2) володіння знанням змісту компетентності (когнітивний аспект);
- 3) досвід виявлення компетентності в різноманітних стандартних і нестандартних ситуаціях (поведінковий аспект);
- 4) відношення до змісту компетентності й її об'єкту (ціннісно-сенсовий аспект);
- 5) емоційно-вольова сфера процесу й результату виявлення компетентності.

Тепер спробуємо проаналізувати поняття «правова компетентність» та визначити його істотні ознаки. Фахівець-юрист, щоб бути успішним в умовах сучасного ринку праці, має володіти значним обсягом юридичних знань, вільно орієнтуватися у правовому європейському просторі, тобто бути професіоналом нової генерації. Сьогодні кваліфікований юрист орієнтиром своєї професійної діяльності та вищою соціальною цінністю має вважати права людини, їх забезпечення та захист, сповідувати принципи верховенства права, соціальної справедливості, демократії і гуманізму, а також урахувати сучасні вимоги, нові ідеї та потреби міжнародних стандартів.

Наголосимо також на своєрідності професійної ролі фахівця-юриста, що пов'язана з виключним значенням, якого набуває сенс будь-якої його дії в залежності від конкретики ситуації; неповторністю соціально-правових питань, що постають і потребують розв'язання; різноплановістю обставин, що спричиняють появу соціально-правових проблем клієнта, зумовлюють і обґрунтування характеру правового втручання фахівця.

Правова компетентність може розглядатися як якісна характеристика суб'єкта правовідносин, що уможливорює належний рівень усвідомлення норм права, сприяє розвитку професійно важливих і особистісно ділових якостей і ціннісних орієнтацій відповідно до ступеня розвитку правових уявлень. Стрижневим елементом структури правової компетентності особистості є «Я» людини, що поєднує в собі як її індивідуальність, так і особистість. Перша характеризує людину з боку її неповторності, унікальності, друга фіксує усталене соціальне в людині.

Особливий сенс у сучасних умовах набуває гуманітарне знання, оскільки воно найбільш повно пізнає самоцінність людини, соціокультурну реальність, вчить людину висловлювати свої думки та відстоювати власну позицію. У

цьому контексті важливими стають проблеми комунікації, тому варто згадати чотири типи компетенції: мовну, мовленнєву, соціокультурну й функціонально-комунікативну. Мовна компетенція визначається загальноприйнятими орфоепічними, лексичними, словотворчими, граматичними, стилістичними нормами; мовленнєва – чотирма видами мовленнєвої діяльності: аудіюванням, говорінням, читанням, письмом; соціокультурна – рівнем знань національної культури; функціонально-комунікативна – умінням використовувати мовні засоби в межах функціональних стилів. Усі зазначені типи компетентності передбачають уміння особистості висловлювати та відстоювати свою позицію, тобто вміння аргументувати, адже аргументація сьогодні являє собою синтез логіки, лінгвістики, психології, соціології, філософії, герменевтики. Ключовими поняттями у сучасній теорії аргументації вважаються стиль аргументації, контекст аргументації, полеміка і діалог, дисонанс і консонанс позиції комунікантів тощо, при формуванні яких з необхідністю проявляється рівень компетентності особистості.

Оскільки аргументація являє собою мовленнєвий акт, то вона визначається як система тверджень, призначених для доведення або спростування певного уявлення (О. Івін). Саме тому аргументація скеровується розумом людини, націлена на розум співбесідника і обов'язково передбачає певний рівень компетентності кожного з них. Це дає змогу визначити характерні риси аргументації, до яких традиційно відносять:

- вираження аргументації за допомогою мови, це певна послідовність усних або письмових тверджень;
- аргументація являє собою цілеспрямовану діяльність, оскільки має на меті посилення (послаблення) переконань опонента;
- аргументація має чітко виражений соціальний характер завдяки тому, що орієнтована на іншу людину, відбувається зазвичай у формі діалогу та викликає активну реакцію співбесідника;
- аргументація передбачає певний рівень освіченості та компетентності учасників аргументаційної взаємодії.

О. Івін стверджує, що вимоги обґрунтованості та раціональності знання відіграють суттєву роль як в системі теоретичного і практичного мислення, так і в сфері аргументації, оскільки обґрунтованість та раціональність – це синоніми здібності досягнути за допомогою розуму реальність та отримати висновки, які стосуються практичної діяльності. Якщо аргументація не відповідає зазначеним вимогам, вона втрачає одну з найважливіших своїх рис – здатність апелювати до розуму тих, хто її сприймає, до їхньої здатності правильно оцінювати запропоновані їм аргументи.

Відомо, що методи аргументації прийнято поділяти на універсальні (інколи вони визначаються як раціональні) та контекстуальні (відповідно, зустрічається тлумачення останніх як ірраціональних). Перші використовуються у будь-якій аудиторії і містять пряме (емпіричне) доведення, непряме доведення, а також такі прийоми теоретичної аргументації як дедуктивне обґрунтування, системна аргументація, методологічна аргументація. Універсальні методи ще розподіляються на емпіричні та

теоретичні, при цьому під емпіричною аргументацією мається на увазі така, що ґрунтується на досвіді, а під теоретичною – та, що спирається на розмисли і не використовує емпіричних даних. Другі, контекстуальні, мають використовуватися лише стосовно певної аудиторії, оскільки спираються на авторитети та традиції, апелюють або до здорового глузду, або до віри, або до інтуїції. Між цими методами аргументації спостерігається діалектична взаємозалежність, адже не завжди можна однозначно передбачити, які з них будуть найбільш ефективними, це залежить від конкретної аудиторії, рівня її компетентності, а також компетентності промовця.

Юрист-фахівець розуміє, що для доведення власної точки зору, тобто для вдалої аргументації, він має враховувати наступні критерії, а саме: когнітивний, який вимагає поглибленого вивчення правових аспектів змісту професійної діяльності, чіткого усвідомлення реальних можливостей отримання юридичної консультації, якщо власних знань недостатньо, а також поінформованості щодо найбільш значущих якостей у даній професійній сфері, як загальних, так і спеціальних; мотиваційний, що репрезентує зв'язок правових інтересів із ціннісними орієнтаціями та визначає інтенсивність емоційних переживань, вольових зусиль, уваги в процесі правової діяльності; творчий – уміння ставити мету і розробляти програму правових дій для її досягнення.

Виключення із правової компетентності кожного із зазначених компонентів або зниження рівня їх сформованості зумовлює зниження успішності, а, відповідно, й результативності професійної діяльності юриста.

Література:

1. Муляр В. І. Проблема становлення особистості в системі «індивід-суспільство» (філософсько-культурологічний аналіз) / В. І. Муляр. – Житомир : ЖДТУ, 2005. – 320 с.
2. Життєва компетентність особистості: від теорії до практики / за ред. І. Г. Єрмакова. – Запоріжжя : Центріон, 2005. – 520 с.
3. Зеер Э. Компетентносный подход к модернизации профессионального образования / Э. Зеер, Э. Симанюк // Высшее образование в России. – 2005. – № 4. – с. 25-26.
4. Нестеренко Г. О. Інноваційні компетенції викладача вищої школи: нелінійний підхід / Г. О. Нестеренко // Гілея : науковий вісник : [зб. наук. пр.]. – К., 2011. – Вип. 55. – С. 412-417.

*Невельська-Гордєєва О. П.,
доцент кафедри логіки Національного юридичного університету
ім. Ярослава Мудрого,
м. Харків*

Логічний аналіз софістичних помилок

Відомий руський історик О. С. Лаппо-Данілевський писав в своєму щоденнику: «Існують два поняття, які для мене особливо цінні: це поняття істини й поняття правди. Під істиною я розумію логичну думку, думку строгу, безпристрастну, безмятїжну, але й безнадійну. Под правдою я розумію не логичну думку, а моральне відчуття...» [3]. Олександр Сергійович Лаппо-